

A liberalizmus újraformálódása Magyarországon

TDK-dolgozat

Jelige: MAN 182

Lezárva: 2014. január 07.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
2. A kutatás hipotézise.....	4
3. A liberalizmus kialakulása Európában és Magyarországon.....	5
4. A liberalizmus átalakulása Európában és Magyarországon.....	6
5. A rendszerváltás előtti liberális Magyarországról.....	10
6. A rendszerváltás utáni liberális Magyarország.....	15
7. Összegzés.....	17
8. Melléklet.....	20
9. Felhasznált irodalom.....	24

1. Bevezetés

A reformkori Magyarország történeti tanulmányozása keltette fel érdeklődésemet a liberalizmus elmélyültebb vizsgálatára, s érdekes témának találtam, hogy az 1988-2014 közötti időszakban hogyan alakult át a klasszikus liberalizmus a modern demokráciában, s beszélhetünk-e ma liberális politikáról, van-e ma Magyarországon olyan párt, aki ezt a politikai eszmeáramlatot képviseli.

Ezért jelen dolgozatomban a rendszerváltás előtti és utáni liberális politika alakulásának, fejlődésének elemzésére, kutatására vállalkozom. Először is a liberalizmus kialakulásának történelmi előzményeit mutatom be röviden, másrészt a liberalizmus fejlődését Magyarországon 1848-tól egészen a rendszerváltásig, végezetül a rendszerváltás utáni liberális politika alakulását vizsgálom.

Tüzetesebben vettem vizsgálat alá az 1988-tól kialakuló különböző politikai-, és társadalmi szervezetek, tömörülések hitvallásait, nyilatkozatait, beszédeit, amelyből kitűnhet, ki és milyen elvek mentén szervezi meg a rendszerváltást követő politikai stílusát, és fellelhetőek-e liberális elvek, eszmék, gondolatok a mindennapi életünkben.

A következő kérdéseimre szeretnék választ kapni a dolgozatom végére.

A liberalizmus milyen mértékben játszott szerepet a rendszerváltás előidézésében?

A demokratikus ellenzéki kerekasztal és az azokból kialakuló, kiváló politikai pártokat mennyire tekinthetjük liberálisnak?

Az újonnan létrejött pártok képviselnek-e egyáltalán liberális értékeket, alapelveket?

Csak az SZDSZ lett a liberalizmus egyedüli letéteményese?

Milyen liberális értékek mentén szerveződött meg az SZDSZ?

Ezek az értékek kimutathatóak-e a párt szerkezeti struktúrájában vagy csak a politikai arculatában vannak liberális jegyek?

Milyen mértékben figyelhetők meg a liberális szerveződési jegyek a rendszerváltás utáni kormányzati döntésekben?

Milyen hatást gyakorolt a privatizáció, a vállalkozási szektor kifejlődése a politikai folyamatokra?

Igaz-e azaz állítás, hogy a liberális politika nyertesei a tűzhöz közel állókból kerülhet ki, ők a rendszerváltás győztesei?

Mik valósultak meg a liberális jegyekből a rendszerváltás utáni politikai közéletben?

2. A kutatás hipotézise

Dolgozatomban arra kívánok választ adni, hogy a rendszerváltás előtt és utána kialakult szervezetek, politikai pártok milyen liberális értékeket képviseltek, illetve van-e jelenleg olyan párt Magyarországon, aki ezt képviseli, közvetíti a magyar állampolgárok felé, s ha létezik, akkor érdekeiket miként képviselik a politikai életben. A rendszerváltás után kialakult helyzet mennyire felel meg a klasszikus liberális értékeknek?

Az alábbi hipotéziseket teszem:

1. A rendszerváltás előtt mindegyik párt képviselte a klasszikus értelemben vett liberális értékeket.
2. Magyarországon a rendszerváltás után is létezett liberális politika.
3. Továbbá mindegyik pártnál megjelenik egyik-másik liberális eszme, gondolat. Tehát jelenleg is minden politikai erő, párt képvisel a liberális elvekből valamit.
4. Az értelmiségi csoportosulások (Bibó Kollégium, Eötvös Kollégium, Népiek, Urbánusok, stb...) – reformellenzékiek – jelentős szerepet töltek, töltenek be a rendszerváltás előidézésében, illetve a mai napig aktív alakítói közéletünknek, így letéteményesei a klasszikus liberális értékeken alapuló politikának.

Dolgozatom a másodelemzésre épül: egyrészt feldolgozom azokat az irodalmakat, amelyek a rendszerváltáshoz kapcsolódnak, másrészt tanulmányozom a különböző politikai pártok képviselőinek nyilatkozatait, hogy ők személy szerint milyen elveket, eszméket tekintenek magukénak, milyen értékeket vallanak. Főleg azokat a képviselőket vizsgálom, akik jelentős szereplői, részesei, alakítói voltak a rendszerváltásnak és az azt követő időszaknak.

3. A liberalizmus kialakulása Európában és Magyarországon

A liberalizmus megjelenése két nagy történelmi korszakhoz köthető. Egyrészt a francia forradalom, másrészt Anglia ipari forradalma. A polgári társadalom elkülönül a politikai államtól, a politikai államnak „egyrészt meg kell szabadítani a tőke mozgását a rendi politikai kötöttségektől, biztosítani kellett a piacot befelé és kifelé egyaránt, egységes nemzetállamba foglalva a társadalmat, a politika többszereplős játszmává vált. (Az eltérő gazdasági és társadalmi erőt képviselő csoportok közötti konfliktusok terepévé, amelyek harca az államhatalom birtoklásáért, illetve a kormányzati döntések befolyásolásáért folyik.)

A polgárság eszménye a szabad és egyenjogú polgárok társadalma volt. Ez a szabadság mindenekelőtt a tulajdon biztonságán és a vállalkozás szabadságán nyugodott - (jogi és politikai egyenlőség megteremtése szemben a rendi hierarchiával).

A liberálisok hangsúlyozták ember és polgári jogok biztosítását a népszuverenitás elvén nyugvó alkotmányos rendet, a modern polgári törvénykönyvek megszületését. A forradalom a szabadság, az egyenlőség és a nyilvánosság hármasként jelentkezik.

A liberalizmus kifejezés a latin liber, (szabad) szóból származik, 1810 Los Liberales spanyol párt használta először. A liberalizmus atyja John Locke – a liberális polgárság legnépszerűbb politikai filozófusa.

Magyarországon a liberalizmus megjelenésének kiváltó okai között szerepel a sajtó, az irányköltészet, a magyarok függetlenedési vágya és Széchenyi István Hitel című műve. Magyarországon a liberalizmusnak három típusa alakult ki: mérsékelt, radikális és centralista. A reformkor után a 67-es Deák párt és a 48-as párt fuzionált Tisza Kálmán vezetésével, s így jött létre a Szabadelvű párt, amely szabadelvűsége alapján képviselte tovább a liberalizmust 1876-tól 1904-ig. Szabadelvű párt programja lefektették a kapitalista versenyjáték szabályait, infrastruktúra és ipar fejlesztése polgári jogállam, jogegyenlőség, zsidó emancipáció elkötelezett hívei voltak.¹

Ezt követően a liberalizmus csak az 1970-80-as években tér vissza. (1977 Charta77, 1985 Monori találkozó, SZETA, 1981 BESZÉLŐ, Bethlen Gábor Alapítvány, 1987 Lakitelki - A magyarság esélyei tanácskozás).

¹ Bayer József: A politikai gondolkodás története. Budapest: Osiris Kiadó, 2005.

4. A liberalizmus átalakulása Európában és Magyarországon

„A liberalizmusnak, mint politikai eszmének első, legfontosabb jellemzője, először is nem államelvű, hanem társadalomelvű.”²

„A társadalom és az állam viszonyát nem az állami tevékenységnek a társadalom részéről való részletekbe menő meghatározása motiválja, hanem az állam minimalizálásának törekvése.”³

Az állam minimalizálásának másik útja, a költségvetés minimalizálása mellett az állami közhatalmi funkciók lehetőleg minél nagyobb mértékű társadalmasítása. Ezt szolgálja a klasszikus liberalizmus két alapintézménye: a laikus közigazgatás és az autonómia.

„... az a tudás válik hatalommá, amelyet a bürokrácia részben speciális képzésére épít, részben az általa regisztrált információk eltitkolódására monopolizálására. Ez utóbbi megszüntetése végett liberális alapelv a közügyek nyilvánossága.”⁴

„A klasszikus gazdaságtan által jelzett gazdasági tevékenység fő mozgatója a szabadverseny. Ehhez igazodik a liberális egyenlőségeszmény: nem a valóságos jövedelmek és vagyon egyenlősége, hanem esélyegyenlőség a versenyben.

A szociális infrastruktúra két intézménye: a kötelező állami népoktatást és a közegészségügyet alapvető liberális elvnek tekinti.”⁵

„Mielőtt még azonban ezek az elméleti vonulatok aktuálissá váltak, új elméleti orientációt kívánt maga az a körülmény, hogy a liberalizmus ellenfele megváltozott. Olyan új ellenféllel mely már nem a régi álláspontról opponálta a liberalizmust, hanem magán a kapitalizmus talaján keletkezett. Ez az új ellenfél a polgári demokrácia volt.”⁶

A polgári demokráciát nem szokás önálló eszmeáramlatnak tekinteni. Általában nem különböztetik meg a liberalizmustól. Ha mégis, akkor jobbra azon az alapon, hogy a liberalizmus a nagypolgárság ideológiája, a demokratizmus pedig ugyanaz baloldali kispolgári változatban.

„A liberalizmus elismerte a kormány autonómiáját, de minimalizálni akarta működését, Nem kevésbé a parlament törvényhozó tevékenységét is, hogy megóvjá a társadalmat, az autonómiáját szükségképpen korlátozó jogi szabályozástól. A demokratizmus nem csupán

² Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 47.o.

³ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 48.o.

⁴ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 49.o.

⁵ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 50.o.

⁶ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 53.o.

törvény előtti és esélyegyenlőséget akart, hanem reálegyenlőséget: A jövedelmek és vagyonok egyenlőségét.”⁷

„ A kialakuló demokratizmussal szembekerülő modern liberalizmus legfontosabb érve új ellenfelével szemben, hogy a szabadság és az egyenlőség összeegyeztethetetlenek. Liberalizmus és demokrácia ellentétéként ez a két princípium kerül szembe egymással.”⁸

Sőt a demokratizmus ekkor már több tekintetben eszmeinek közvetlenül a liberalizmusra reagált. A bírálat magva az volt, hogy a kommunizmus által konstruált egyenlőség több vonatkozásban újratermelte azokat a vizáltságokat, amelyet a liberalizmus és a kezdeti demokratizmus a rendszerváltás utáni társadalmon, számon kért. Az új helyzet új módon és a liberalizmus álláspontjával hangsúlyosabban vetette fel az egyenlőség problémáját és sok tekintetben a szabadságát is. A Szovjetunió felbomlásával megszűnt a kapitalista-kommunista dichotómia, s a demokráciák soha nem látott sokszínűségükben éledeztek.

A megváltozott világ új jelenségei és képződményei új kihívásokat jelentenek a társadalomtudományok számára. Európa posztkommunista régiója újfajta kihívások előtt áll, mélyreható, lényegi gazdasági és társadalmi változásokat kell végrehajtani. Gazdasági téren le kell bontani az állami tulajdont és privatizációval kialakítani a tőkés magántulajdont, a vállalkozásokra alapozott piacgazdaságok rendszerét.

Az új magyar liberalizmus a demokratikus ellenzék és a reform közgazdászok közeledéséből alakult ki nagyjából a rendszerváltás idejére. Ennek a közeledésnek a legfontosabb fóruma a szamizdat Beszélő volt. Azoknak a gondolkodóknak a közeledése volt ez, akik különböző időpontban más-más oldalról és indokok alapján jutottak arra a következtetésre, hogy az államszocializmus rendszere tarthatatlan. A rendszerváltás idejére a magyar liberalizmus átfogó és egyúttal kikerülhetetlen programja legyen az ország számára.

Az új magyar liberalizmus sajátos étosza is: ennek volt köszönhető, hogy akik a rendszerváltás idején a legmeghatározottabbak képviselték a piaci reformok szükségességét, azok egyúttal az emberi jogok elkötelezet hívei is voltak, és megfordítva. Fontos következményei voltak annak, hogy a rendszerváltás utáni politikában az emberi jogok és a piac politikája még jórészt nem vált el egymástól. Az emberi jogok politikája elméletileg és érzelmileg is elválaszthatatlan a legkiszolgáltatottabb helyzetű társadalmi csoportokkal való szolidaritásból. Az emberi jogok liberális felfogásának magva az a gondolat, hogy a saját életüknek célt adni, ésszerű életteret kialakítani és követni képes egyének bizonyos méltósággal rendelkezzenek, amely erkölcsileg elfogadhatatlanná teszi, hogy bárki úgy

⁷ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 55.o.

⁸ Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986, Atlantisz program 1989. 59.o

bánjon velük, mintha életük értéktelen lenne, vagy valamely társadalmi cél elérésének pusztá eszköze lenne. A rendszerváltás utáni magyar liberalizmus a kapitalizmus pártolását nem szakította el a méltányos esélyegyenlőség követelésétől, még ha a 90-es évek gazdasági és politikai kényszerei nyomására ez sokszor a háttérbe is szorult.

A liberalizmus rendszerváltás utáni nyilvános jelentése még ma is elég jól felismerhetően velünk van, és alkalmas a különböző nézeteket valló egyének és csoportok egymástól való megkülönböztetésére. De az is jól látható, hogy ez a nyilvános jelentés bomladozik, körvonalai kezdenek el mosódni. Valamely politikai ideológia nyilvános jelentése több okból bomolhat föl. Először is előfordulhat, hogy egyik vagy másik lényegi összetevőjétől korábbi támogatói elfordulnak, s azzal a későbbiekben már nem azonosulnak (FIDESZ pálfordulása). Másodszor az is megeshet, hogy valamelyik lényeges komponens valamilyen formában sokkal szélesebb körben elfogadottá válik, és olyan nézetekkel kapcsolódik össze, amelyek távol állnak az eredeti nézet együttes híveitől. Ekkor a nyilvános jelentés kiüresedik. Ha a rendszerváltás utáni magyar liberalizmus nyilvános jelentésének két fő összetevőjét tekintjük, az elszegényedés és a kiüresedés jeleit is felfedezhetjük a közvélemény liberális részének emberi jogi elkötelezettségét a rendszerváltás óta eltelt években sok minden alaposan próbára tette. A magyarországi romákkal szembeni előítéletek elterjedtsége és komoly következmények nélküli nyilvános képviselhetősége sok liberálist arra a következtetésre vezetett, hogy a népszerűtlen kisebbségek jogainak és társadalmi integrációjának pártolása politikai öngyilkosság. Magyarországon említésre érdemes liberális politika addig lesz csak, amíg annak sarokköve az emberi szabadságjogok védelme megmarad.

Ami a rendszerváltás utáni magyar liberalizmus másik összetevője a kapitalizmus a helyzet ezzel kapcsolatban sem sokkal megnyugtatóbb. Az új magyar liberalizmus kialakulásakor annak képviselői általában gyors privatizációt, a gazdaság bürokratikus túlszabályozásának lebontását, egyszerű adórendszert, a fair versenyt biztosító szabályokat és az intézményesen garantált költségvetési fegyelmet követeltek. Nem az államot tekintették ellenségüknek, hanem a kiszolgáltatottságot és a kilátástalanságot. S bár úgy tartották a kiszolgáltatottság legjobb ellenszere sok tekintetben a piaci verseny, tisztában voltak azzal, hogy másutt a piac maga hoz létre kiszolgáltatottságot, és ekkor az állam feladata a kiszolgáltatottság elleni fellépés. Az utóbbi években a magyar liberálisok politikai képviseletére vállalkozó párt és nem kevés liberálisként ismert közszereplő más parlamenti pártokkal versengve követelt nagyarányú adó csökkentést, ami látszólag jól megfelel a liberalizmus eredeti programjának. A magyar liberálisok eredetileg elfogadták a kapitalizmus

programját, és nem is hozható összhangba velük. Ez a politika elszakad a liberalizmus eszményeitől, és részben szembe is fordul velük. A liberális politika akkor lehet érdekes és komoly tényező Magyarországon, ha ismét egyszerre, egyenlő súllyal képviseli a jól szabályozott piac és az emberi jogok eszméit. A liberalizmus modern pluralista társadalmak legégetőbb problémáira eléggé koherens és mély értelmezést, valamint szellemileg igényes és erkölcsileg vonzó megoldást nyújt ahhoz, hogy támogatottságának társadalmi léptékű folyamatos újra termelődése biztosított legyen, noha vannak a liberalizmus számára kedvezőbb és kedvezőtlenebb időszakok. A magyar társadalom éppen eléggé modern és plurális ahhoz, hogy a liberális gondolkodás eltűnésétől ne keljen tartani.

Miklósi Zoltán, az új magyar liberalizmusról szóló tanulmányában⁹ hűen vezeti le a rendszerváltás utáni liberális politika és a liberális eszmék alakulást, valamint érvelésének a végére előzetesen ugyanarra a következtetésre jutott, amire én is szeretnék bebizonyítani a dolgozatom végére, hogy igenis létezik mai napig olyan liberális eszme, gondolat, amit jelenleg is képviselnek a különböző politikai pártok.

A liberalizmusnak a magyar politikai közéletben a rendszerváltásig több párt is képviseltette magát. Ennek ellenére a liberális politikát leghangsúlyosabban az SZDSZ vállalta magára. 1990-.04.29-én MDF-SZDSZ paktum (Sarkalatos törvények, négy igenes népszavazás.) Az SZDSZ alapszabályzatában magát a reformkor és a liberalizmus, az 1956-os forradalom, demokratikus ellenzék, a szabadság, ész, szolidaritás pártjaként aposztrofálta magát. Gazdaságpolitikáját tekintve a piaci anarchizmus híve. Kiáll az emberi jogok, kisebbség védelme, a kirekesztés, a rasszizmus, a fasizmus, antiszemitizmus, homofóbia, nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus, protekcionizmus, revizionizmus ellen. Az SZDSZ magát az alapítását követő 10 év után is a parlamentáris többpártrendszer, az emberi jogok képviselője, a politikában a magántulajdon és az önszabályzó piacgazdaságnak letéteményeseként tünteti fel.¹⁰ 2013-tól a liberális politikát a Fodor Gábor által vezetett Magyar Liberálisok Pártja képviseli.

⁹ Miklósi Zoltán: Az új magyar liberalizmus kilátásai. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-uj-magyar-liberalizmus-kilatasai> (Utolsó letöltés. 2014.11.03.)

¹⁰ A rendszerváltás programja-SZDSZ,1989

5. A rendszerváltás előtti liberális Magyarországról

Az 1980-as évek liberális Magyarország világát a különböző politikai pártok képviselőinek visszaemlékezéseiből mutatom be, azon képviselők elmondott beszédeire, nyilatkozataira hagyatkozom, abból szemezgettek, akik aktív alakítói voltak a rendszerváltás előtti, utáni politikai életnek, mindegyik politikai párt prominens politikusát belevéve (MSZP, SZDSZ, FIDESZ, MDF).

Először is az utólagos nyilatkozatokból tisztán kitűnik, hogy a rendszerváltás előtti években nehéz bemutatni a liberális elveket, mert ezekben az időkben kezdett újra a felszínre bukkanni, ugyanúgy, ahogyan Európában az 1970-es, 1980-as években vált ismét népszerűvé a liberális eszmék hirdetése.

A rendszerváltás előtti politikai rendszer egypártrendszer egyáltalán nem tűrte a liberális eszmék előrenyomulását, de azért kell figyelmet fordítanunk erre az időszakra, mert ekkor jöttek létre azok a csoportosulások, szerveződések, akik majd átvezetnek minket a tárgyalásos, békés rendszerváltásba. Ráadásul az európai neoliberalizmus eszmeisége ezekben az időkben szivárog át Magyarországra is, s ezáltal váll újra meghatározó politikai eszmévé a liberalizmus, mint ilyen új áramlatot előszeretettel karolta fel minden csoportosulás, hiszen ez az ellenzéki nevezett társulások az egypártrendszer hegemoniájának megtörésére tett kísérletet.

Ezt támasztja alá Orbán Viktor egyik megnyilvánulása is: „Egy olyan országról, ahol az emberek nem bíztak a változásban, ahol mindenki azt gondolta, amíg a világ-világ, megszállt ország maradunk, kommunista egypártrendszer lesz, nem érdemes összefogni, nem érdemes egymással szolidárisnak lenni nem érdemes a közérdekben szerepet vállalni, mindenki keresse a maga egyéni menekülő útját.”¹¹

„A lengyel szolidaritásnak az volt az üzenete, hogy nem kell forradalmat csinálni, és nem belülről kell a pártot megválasztani, hanem meg kell próbálni létre hozni egy független társadalmat. Ez, azaz időszak, amikor az értelmiségi gondolkodásban, a civil társadalom kifejezés kezd közép-európában és népszerűvé válni. Ne törődj a hatalommal, ne forradalmat szervezz, hanem szervezd meg a magad kis világát, és ott a szabadság a szeretet, a szolidaritás értékeit tedd általánossá. A lengyel példa sok dologra nagyon jó, ha mi abban a helyzetben lennénk, mint a szolidaritás, hogy, egy blöd kormányzati döntés vagy a párt nyilván való

¹¹ Orbán Viktor: 20 év. Beszéd, írások, interjúk 1986-2006. Budapest: Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006. 62. old.

egyesség szegése esetén ki tudunk vinni annyi embert az utcára békés tüntetéssel, mint ők tudnak, akkor már nyilvánvalóan sokkal előrébb lennénk és már régen megkötöttünk volna néhány paktumot. ...különösen fontosnak tartom, hogy mi legyünk radikálisabbak, mint a lengyelek, mert ők megkötöttek egy olyan paktumot, amelynek az érvényességét később ők képesek lesznek erővel megmásítani. Ők tovább tudnak majd menni, mert nem lehet paktumokat megtartani akkor, hogyha milliós tömegek állnak mögöttük az utcán.”¹²

1987- ben Pozsgay Imre a Hazafias Népfront főtitkára vázolta az akkori Magyarország helyzetét száraz adatokkal tűzdelve majd a jövőről és a lehetőségekről szólt. Egypártrendszer diktatórikus hatalma hanyatlani látszott, mert Grósz Károly miniszterelnök hajlandó volt tárgyalni a magyar értelmiségiekkel, a reformellenzékkel, azért, hogy elkészítsék Magyarország új jövőjét.

A reformellenzék elsődleges feladata az volt, hogy megismerje, a magyar társadalom helyzetét feltárja a kialakult válság okait és szellemi közösségként vezessen, kidolgozzon Magyarországra egy érvényes, működő alternatív koncepciót. Olyan átfogó mélyreható vizsgálatokat elemzéseket kellett kialakítani az akkori ellenzéknek, amelynek volt tudományos alapja a reform koncepciók kialakításában. „A reform nem cél, hanem eszköz, amelyet a követelmények szerint változtatva, fejlesztve, egy rajtam össze túlmutató cél elérésére kell majd felhasználni... mert hiszen a cél: olyan demokratikus, szocialista Magyarország, amelynek minden polgára gazda, Aki közvetlenül is megéli, átérzi a munkájáért való felelősséget, s a család, a közjó szolgálatát személyes érdekének, saját céljának tekinti.”¹³

Magyarország új irányának kidolgozásához az alábbi feladatokat gondolták a rendszerváltást szorgalmazó erők. Az egyik legfontosabb feladat a párt és az állam viszonyának tisztázása. Az egypárti országban a párt munkája legyen nyilvános, jusson el a párton kívüliekhez, az egész társadalom elé, hogy a párttagokon kívüliek is ellenőrizni tudják a munkájukat. A liberális ellenzék felvetése szerint demokratikus és tagolt érdekképviselőt jöjjön létre, amely Magyarország orientációját elősegítse és részt vegyenek az új alternatívák kidolgozásában. Olyan egyesülési törvény megalkotása, melyet a Magyar Népköztársaság alkotmánya korlátozhat csak. A parlament helyének szerepének funkcióinak újragondolása a népszuverenitás elve szerint a parlament törvényhozó szerepének visszaállítása, valamint a kormány munkájának ellenőrzése. A parlamentet a nyilvánosság fejlesztésével olyan politikai fórummá kell tenni, amely az ország politikai iskolája és a politikai kultúrája is egyben.

¹² Orbán Viktor: 20 év. Beszéd, írások, interjúk 1986-2006. Budapest: Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006. 63. old.

¹³ A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia Kiadó Lakitelek, 2002. 13-14 old.

Népszavazási törvény, népszavazás intézménye, mint konzultatív, új funkció létrehozása. Új alkotmány megteremtése. Köztársasági elnök intézményének létrehozása. Az államigazgatás és közigazgatás egész rendjének kidolgozása.

Figyelemmel kell kísérnünk Kelet- Közép-Európában, hogy hol vannak reformmozgalmak. Milyen irányzatokat képviselnek? Kapcsolódási pontokat kell teremteni azért, hogy a magyar demokratikus ellenék, győztesen kerüljön ki a reformokból. A reformnak nem az elit stabilitására kell törekednie, de nem jöhet létre nélküle reform. Az elit részvétele és összefogása szükséges, hogy a nép és a párt között közvetítsen, ebben fontos szerepet játszik az értelmiségi reformmozgalom, amely felül tud emelkedni az indulatokon, a romló közhangulaton, a destabilizáló politikán és a gazdasági válságon, értelmiségi felelősségének tudatában képes a nemzet kibontakozásáért dolgozni.

Hogyan tovább az 1987-es helyzetből? A magyarság sorsa jövője válaszút elé ért a demokrácia, a történelem folyamán, hogy felváltson egy intézményesült diktatórikus politikai rendszert, illetve a magyarság és a demokrácia ügy ezennel eggyé váljon, ezért kell küzdeni-e a demokratikus ellenzéknek.

Bihari Mihály az 1987-es magyarországi helyzetet totális válságnak tekinti, amely a társadalom minden alrendszerében, a gazdaságban, a kultúrában, az oktatásban, és a politikában is jelentkezett. „A megújuló reformfolyamatban a magyar nép, a demokratikusan és felelősen gondolkodó magyar társadalom kell, hogy alternatíva nyújtó politikai erővé váljon a politikai bürokrácia helyett. Nem elégedhetünk már meg a politikai vezetés által jóváhagyott, korlátozott reformokkal, a demokráciának munkastílusként való emlegetésével, azzal a korlátozottsággal, amely most már zülleszt a társadalmat, mert reform-hitetlenséget szül. ...Fontos lépéseket és feladatokat kell tennünk s közben a lépések nem előre, hanem visszafelé történnek vagy az előre lépés után megindul a visszarendeződési folyamat.

A társadalom túlnyomó többsége felismerte, hogy reformokra van szükség. Elérkeztünk egy olyan reformkorszakba, amelyben reálissá válik, ez a demokratikus reformmozgalom, s a politizáló állampolgárok választhatnak a különböző reform alternatívák közül, amelyet a nép dolgoz ki.

Milyen feltételek mellett juthat el egy valódi reform korszakba a magyar társadalom?

„Bihari szerint:

1. A társadalom reális ismerete, illetve a válság pontos okai. A megismerésnek két akadályát látja, az egyiknek politikai akadályai vannak, a másik a félelem. Bihari azt

mondta, nem kell félni a másként gondolkodóktól, a hivatalos állásponttól, a velük szemben demagóg módon érvelőktől, s önmaguktól sem.

2. Reális programok kidolgozása.
3. Reform politikusok megkeresése, hatalomba való delegálása, illetve a hatalomba való megtartása. „Ma vannak reformelkötelezett politikusok, országos szinten, közép-és helyi szinteken egyaránt”.¹⁴
4. Demokratikusan szervezett, demokratikus célok mellett elkötelezett reformmozgalom kialakítása. Vannak vitaklubok, különböző gondolkodó társaságok, de nincs mögöttük szervezettség, vagy azért mert nem tudnak egymásról, vagy azért mert nem tartanak kapcsolatot egymással. A demokratikus reformmozgalom akkor lesz sikeres, ha képes valódi mozgalommá szerveződni. 1987-ben ennek egyik legfőbb gátja, hogy a programpontok mögé politikai erőként szerveződő emberek közössége jöhessen létre, az alkotmány, az egyesülési jogot és az állampolgári szabadságjogot tiltó jogszabályi rendelkezés ellenére. Ha ezeket a feltételeket sikerül a reformellenzéknek leküzdenie, akkor a magyar társadalmat az értelmiségnek sikerül elvezetnie egy valódi reformkorszakba.

De mindezek ellenére, hogy az emberek féltek szerveződni egymással mégis megalakították a Bibó Kollégiumot, 1981-ben már megjelent a Beszélő című szamizdat folyóirat, a demokratikus ellenzék egyértelműen kiállt a lengyel Szolidaritás mellett, nyilvános tüntetéseket szerveztek. Az előzőekben bemutatott viselkedésminták egyértelműen a liberális értékeket tartalmazzák. Másrészt az is látszik, hogy a demokratikus ellenzék, amely nem egy pártból álló társadalmi szerveződés, mint prominens politikai tényező képviseli a liberalizmus szellemiségét.

1989. március 15-én kettészakadt a magyar politikai elit. Az MSZMP a Nemzeti Múzeum lépcsőjén ünnepelt a kisgazdákkal és a szociáldemokratákkal. A másik oldalon az új demokratikus ellenzéki pártok - MDF, amely akkor a legnagyobb ellenzéki párt volt, továbbá az SZDSZ, a FIDESZ és még jó néhány - egy másik március 15-ét ünnepeltek a Petőfi szobornál.

MDF-SZDSZ paktum: „Azért volt fontos az MDF-SZDSZ paktum, mert ettől a pillanattól kezdve az SZDSZ elvesztette azt a lehetőségét, hogy morális alapon hivatkozzék bármiféle

¹⁴ A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia kiadó Lakitelek, 2002. 44. old.

ellenzéki összefogás szükségességére. Ha azt meg lehetett csinálni, hogy az ellenzék megillető kétharmados törvényeket egyeztetés nélkül eladja a saját politikai érdeke alapján. Hiányzik a törvényből a földtulajdonról szóló törvény, a privatizációról szóló törvények pedig nem lettek kétharmadosak, kisebbségek problémájával találjuk szembe magunkat.”¹⁵ (Orbán Viktor)

Az MDF-SZDSZ paktumot sokan sokféleképpen kérdőjelezik meg, mégis hiányosságai ellenére jelentősen hozzájárult a liberális értelemben vett piacgazdaságra való áttérésre, s liberális elvek továbbéléséhez. 1989 végéig egyetlen politikai erő sem követelte komolyan a kárpótlást. Az MDF, az SZDSZ és a FIDESZ pedig egyáltalán nem. A választási kampány időszakában merült fel először, hogy kárpótolni kell, tehát privatizáció helyett reprivatizálni, ennek élharcosa a Kisgazdapárt volt. 1990 végére alakult ki egy kompromisszum, hogy részleges kártalanítás történt meg tulajdonra váltható értékpapírok formájában. Tehát 1990-re mindegyik politikai párt belátta, hogy kényszerpályát kellett választaniuk, amelyről senki sem térhetett le, a magánosítást és a piacosítást követte. Ha vitával is illeték egymást a pártok (FIDESZ, MDF, SZDSZ, MSZP) belpolitikai részkérdésekről vitatkoztak, de az alapvető liberális elvet mégis teljesítették.

¹⁵ A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia kiadó Lakitelek, 2002. 15-16. old.

6. A rendszerváltás utáni liberális Magyarország

Romsics Ignác véleményem szerint nagyon jól fogalmazta meg a rendszerváltozás (rendszerváltás) fogalmát: „a rendszerváltás egészében egy olyan komplex folyamat volt, amelyben a kívülről érkező impulzusok kapcsolódtak össze belső folyamatokkal, és ezek kölcsönösen hatottak egymásra.”¹⁶

Az átmeneti időszak az 1988-90-es intervallumot fedi le. A rendszerváltás tehát struktúraváltás – politikai, gazdasági és kulturális szempontból. Vannak olyan vélemények, mely szerint nem történt meg a teljes változás, mert nem volt elitcsere. Ma is azokat látjuk a politikai és a kultúra vezető pozícióiban, akiket 1989-90 előtt, csak hogy a rendszerváltás nem azonos az elitváltással. Akik a rendszerváltás után a négy legvagyonosabb magyar közé tartozik, az a rendszerváltás előtt is az volt, tehát a liberális gazdaságpolitika kedvező változásai csak tovább lendítette őket, hogy teljes nyertesekké váljanak. Például az 1986 és 1988 között elfogadott csődtörvény, amely lehetővé tette az állami vállalatok felszámolását, bevezették a kétszintű bankrendszert, életbe lépett a forgalmi adó és a személyi jövedelemadó, 1988 társasági törvény, amely új korszakot jelentett a magántulajdon rehabilitálásában.

Mik valósultak meg a rendszerváltás utáni liberális jegyekből? Miként képviselték a liberális eszméket az akkori politikai pártok? Csak az SZDSZ volt a liberalizmus egyedüli letéteményese? Ezek azok a kérdések, amelyek remélhetőleg elvezetnek minket a hipotéziseim igazolásához. Mindezen állítások vizsgálatához ismét különös figyelmet fordítunk az akkori meghatározó politikusaink korábbi megnyilatkozásaira.

Először is az MSZMP- elit volt kormányzati, közigazgatási rutinja. Az új, az értelmiségi pályát politikaira cserélő elitcsoport tapasztalatlan és tájékozatlan volt, hiszen mást jelent szamizdatot szerkeszteni és tüntetéseket szervezni, megint más dolog minisztériumokat működtetni.

A mellékletben található nyilatkozatokból az alábbi ismeretekre tehetünk szert, hogy ki és hogyan, milyen formában képviselte magát a liberális elveket. Most egy kicsit részletezem a politikai erők egymással szemben való különbségeiket és egyezőségüket, amely demokratikus viszonyok között elkerülhetetlen, hogy az eltérő nézetek a felszínre ne

¹⁶ Rádai Eszter: „Tartalmi szempontból igenis forradalom” Interjú Romsics Ignáccal
<http://epa.oszk.hu/01300/01326/00048/03radai.htm> (Utolsó letöltés. 2014.11.03.)

kerülnének. A rivalizáló értelmiségi csoportok belső beszédmódja nyílttá vált, kikerült az utcára, elterjedt, nemcsak elterjedt, hanem általánossá lett.

Elsősorban az összefogásuk abból eredet és addig tartott, amíg a kommunista egypártrendszer volt a közös ellenség, ez a MSZMP-demokratikus ellenzék dichotómia érvényesült, de az ellenzéken belül akkor is hatottak a kulturális és orientációbeli különbségek.

FIDESZ-SZDSZ azonos politikai filozófiából indultak, de a politikai arénába való bejutás után, a szavazatmaximalizálás, a politikai haszonszerzés végett alakultak ki közöttük különbségek. Mindkét párt képviseli, igaz különböző aspektusból az alapvető liberális elveket (szabadságjogok, egyenlőség, szabad versenyek kapitalizmus). Azonban ezek elérését különféleképpen gondolják megvalósítani- itt gondoljunk a kisebbségi, alkotmányjogi, közigazgatási, kárpótlási ügyekre.

FIDESZ-MDF a rendszerváltás után elsősorban a közös kormányzás miatt kerültek egymással kapcsolatba, másodsorban később a FIDESZ-KDNP koalíció is erőteljesen kezdte hangsúlyozni a nemzeti-keresztény ideológiát, a határon túli magyarság kérdése húzó tényezővé vált.

FIDESZ-MSZP között az esélyegyenlőség biztosításában van a közös liberális álláspont.

MSZP-SZDSZ 94-es koalíciókötése után kezdett a két oldal egymáshoz közel kerülni olyan kérdésekben, melyek szerintük csak a liberális gazdaságpolitika érvényesítése miatt volt szükséges, amely az ország gazdasági fellendülését szolgálta. Ezen felül egyező álláspontot alakítottak ki: a társadalmi különbségek, a gyermekek túlterheltsége, a hallgatói sérelmek és a határon túli magyarok ügye tekintetében.¹⁷ Az előbbiek részletes vizsgálata után mindhárom hipotéziseimet igazoltnak találtam.

¹⁷ Lásd Tellér Gyula Hatalomgyakorlás az MSZP-SZDSZ koalíció idején Kairosz Kiadó, 1999. 50-58. oldal

7. Összegzés

Megállapítást nyert, hogy a liberalizmus igenis fontos szerepet játszott Magyarország politikai életében, mind a rendszerváltás előtt, mind utána. Elsősorban azért, mert az 1970-80-as években újjáéledt a liberalizmus áramlata, amely erős hatást gyakorolt a belpolitikai életre. Kialakult a kommunista egypártrendszerrel szembe helyezkedő demokratikus ellenzék, amely az új eszmeiség álláspontját képviselte. Gondoljunk itt a szabadságjogokra, az egyenlőségre, a piacgazdaság előmozdítására, mint elérendő célt tűzte ki zászlójára, s meg is valósította ezeket az elvárásokat.

Véleményem szerint a liberalizmus újraformálódásának és fennmaradásának Magyarországon négy oka van:

1. A neoliberális eszmeisége olyan erővel tört be a magyar értelmiségi rétegbe, amely azóta is öngerjesztő módon él tovább, de már nemcsak az értelmiség körében, hanem áthatva a magyar társadalmat is.
2. Liberális piacgazdaság miatt, amely Magyarországon a gazdasági válság közepette a túlélést biztosította, majd stabilizálta az ország helyzetét.
3. Szabadságjogok, az emberi méltósághoz való jog, pl. az SZDSZ által erősen hangoztatott pozitív diszkrimináció bevezetése. Ezek olyan jogosultságot biztosítanak ma is a liberalizmusnak, amelynek szellemisége és tartóssága visszavonhatatlanul beírta magát a magyar történelembe. Ezek azok a joghátrányok, joghézagok, hiányosságok jelentették az értelmiségi csoportosulások számára is azt a célt, elvet, eszmét, amelyért saját félelmüket leküzdve harcoltak.
4. Értelmiségi csoportok, olyan társadalmi-, mozgalmi erővé nőtte ki magát a rendszerváltás folyamán, amely hozzájárult a liberalizmus magyarországi konzerválásához, hiszen ebből a baráti közösségekből, egyrészt a rendszerváltást meghatározó pártok lettek, másrészt sikerült kitermelni olyan meghatározó személyiségeket, akik máig hatnak ránk a nyilvánosságon keresztül. Csengey Dénes ezt akkoriban így fogalmazta meg: „Az új nemzeti gondolatnak új értelmiségre van szüksége, értelmiségre, amely kihordja és sugározza. ...Ki kell váltani emigrációjából a vidéki értelmiséget és fel fog támadni azonnal a szolgálat és a küldetés ethosza. Ami szárnya lehet az új nemzeti gondolatnak.”¹⁸

¹⁸ Agócs Sándor – Medvigy Endre (szerk.): A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve-Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia Kiadó Lakitelek, 2002. 68. old.

A liberalizmus, vagy a liberális magyar politika szerintem azért él ma is elevenen, bár az SZDSZ 2010-es megszűnésével sokan temették, csak azok elfelejtették, vagy nem is vették figyelembe, hogy a liberalizmust legprominensebben a kommunista egypártrendszerrel szembehelyezkedő demokratikus ellenzék, a rendszerváltás előtti időszakban az akkori értelmiségi csoportosulások képviselték, akiknek gondolkodása, személyisége a mai napig most már parlamenti ellenzékként, vagy vezető politikai erőként áthatja az életünket.

A neoliberalizmus Magyarországra olyan erősen hatott, hogy az 1980-as évek vége felé a pártállami vezetők is tudatában voltak, hogy minden bizonnyal változás fog bekövetkezni. A reformellenzék olyan erőt tudott kifejteni, olyan nyomásgyakorlással tudott hatni, élni az egypártrendszerrel szemben, hogy a párt maga próbál meg nyitni, kompromisszumokat kötni a demokratikus ellenzéki csoportokkal. „Van egy adott politikai erőviszony, egy megmerevedett politikai erőviszony, ezen a helyzeten csak úgy lehet változtatni, hogyha egy új politikai erő jelenik meg és egyszerűen robbantja a politikai erőviszonyokat. Most ebben a helyzetben, hogyha az alkotmányos lehetőségek is biztosítják ezt, akkor felelősségérzetünk azt kell, hogy mondassa velünk, kezdeményezünk egy ilyen szellemi mozgalmat, reformklubok létrehívását, hozzunk létre egy valamilyen demokrata kört, nemzeti demokrata kört, vagy bármit, legyen bármi a neve, amely a mozgalom szervező erejének tekint magát, legfontosabb feladata, hogy nyilvánosságot teremtsen –ez a kulcskérdés- az országban vitaklubokat szervezzen, amelynek a legfontosabb feladata, hogy ezt a reformfolyamatot fölgyorsítsák azzal, hogy megszólaltatják végül is a magyar társadalomnak- a magyar értelmiségi társadalomnak- azt a néma többségét, amely integrálódott a társadalomban; amikor az esélyeket latolgatta, akkor úgy döntött, hogy nem vállalja azt az egzisztenciális kockázatot mindeddig, amit az ellenzéki, nyílt ellenzéki politikai szerepe igényelne, ugyanakkor viszont a hivatalos politikai, társadalmi szervezetekből régen kivonult vagy oda be se lépett, mert azt a statisztaszerepet, amit lehetősége lett volna itt gyakorolni, nem vállalta. Ennek az értelmiségi többségnek a mozgósítása, a megszervezése lehetne az, ami döntő fordulatot hozhatna a reform ügyében.”¹⁹

¹⁹ Agócs Sándor – Medvigy Endre (szerk.): A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve-Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia Kiadó Lakitelek, 2002. 92. old.

A rendszerváltás előtti időben mind az állampárt, mind az értelmiségi erő egyetértett abban, hogy liberális piacgazdaságra szükséges áttérnünk a gazdasági válság kilábalása érdekében. A liberalizmus jelenléte, máig fennálló ideológiája az értelmiségi csoportosulásoknak-reformellenzéknek köszönhető, akik egyrészt progresszíven képviselték a változások melletti elkötelezettségüket, másrészt aktív részvételükkel most is hatnak a magyar politikára.

Kijelenthetjük, hogy nem csak az SZDSZ a magyarországi liberalizmus egyedüli letéteményese, mert mindegyik párt alapelveiben, eszmeiségében, célkitűzéseiben hordoz liberális elemet.

Véleményem szerint, amíg azok az égető társadalmi problémák, mint a kisebbségek jogai, az esélyegyenlőség kérdése, a gazdasági-piaci reformok továbbra is foglalkoztatják a magyarországi politikai erőket – addig beszélni fogunk Magyarországon a liberális politikáról is.

8. Melléklet

„Az első kérdés, amit szeretnénk felvetni, az, hogy miért küszködik nehézséggel a liberalizmus, a liberális pártok, amikor a nemzetével találják szemben magukat. Meggyőződésem szerint kisebbségi ügyben egy közép-európai liberális pártnak nem a liberalizmus ideológiai tételének átültetésére kell törekednie. Egy liberális politikai erőnek inkább arra kell választ adnia, hogy milyen gyakorlati politika szolgálja az adott körülmények között, a rendelkezésre álló politikai eszközökkel leginkább az egyén szabadságát.”²⁰ (Orbán Viktor)

Orbán Viktor így nyilatkozott a korábban létezett SZDSZ-hez fűződő kapcsolatáról. „Azonos politikai alapelvekből azonos filozófiai meggyőződésekben azonban különböző gyakorlati politizálás alakulhat, ki más következtetésekre juthatunk például alkotmányjogi, közigazgatási, kárpótlási kérdések tekintetében... én nem gondolom, hogy a szabad demokraták lennének a liberális politikai, filozófiai elvek magyarországi letéteményesei, mert ilyenek egyáltalán nincsenek. A politikai probléma az, hogy a liberális erők gyengülnek meg, ha az SZDSZ meggyengül. Azonban az SZDSZ gyengülése már nem katasztrofális a liberális erőkre nézve.”²¹

„1988 és 1990 között a fiataloknak a FIDESZ tagjainak imponált az SZDSZ radikális antikommunizmusa, 1990 és 93 eleje között viszonyunk már bizonytalanná vált, sőt megromlott. Nem értettünk egyet a Demokratikus Chartával, amely egy táborba hozta az egymásból bizonyos szempontból különböző baloldali liberális és erősen kommunista értelmiségi csoportokat. 1993 végén még egy kísérletet tettünk olyan politikai helyzet ki alakítására, amelyben az SZDSZ nem vállalhatja az együtt működést az MSZP vél. A FIDESZ és az SZDSZ között ideológiai vita alakult ki a destruktív szektákról, később pedig a határon túli magyar kisebbségek kollektív jogairól és a területi autonómia kérdéséről. A FIDESZ és az SZDSZ nézet különbségei azonban a közvélemény szemében eltörpültek az akkori MDF radikális jobboldalával folytatott viták mellett.”²²(Orbán Viktor)

²⁰ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 13. old.

²¹Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 24. old.

²² Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 26-27. old.

„A liberális FIDESZ szempontjából fontosabb azt tisztázni, hogy hányadán is állunk az MDF-es nemzeti liberálisokkal. Néhány MDF-es, aki magát nemzeti liberálisnak tekinti, politikai erőként nem létezik, s így politikai értelemben nincs is nemzeti liberális szárny az MDF-en belül. Szerintem Magyarország lesz 1994 után a második olyan ország ahol a dolgok mostani állása szerint mód van arra, hogy egy tisztán liberális kormány alakuljon. Magyarán én azt hiszem, hogy 1994-ben a FIDESZ meg az SZDSZ együtt be fogja tölteni a parlamenti helyek 50 százalékát.”²³ (Orbán Viktor)

Dr. Bárándy Péter: „az a fontos, hogy az embernek legyen egy szilárd értékrendje, hogy konzervatív vagy liberális gondolkodásmódban helyezkedik el, annak nagy jelentősége- ilyen szempontból-nincsen. Van gazember, aki magát konzervatívnak vallja és van nagyon rendes ember, aki ugyan oda tartozik, ugyan az a kettőség megvan a liberális gondolkodás mellett is.”²⁴

Juhász Ferenc: „a mai vidéki gyereke elveszítették azt a lehetőséget, hogy... Nem jó, hogy az ország ilyen módon kettészakadt (vidék, város). Ezt én nagyobb bajnak tartom, mint az ideológiai osztottságot. Egy baloldali kormánynak mindenképp az a feladata, hogy az esélyegyenlőséget megteremtse.”²⁵

Kovács László: „– mit gondol azokról, akik a rendszerváltás előtt még a szövetségesei voltak most pedig a túl oldaltól bírálják az együtt töltött időszakot. Magyarországon a rendszerváltás előtt egyetlen párt létezett nem volt más lehetősége a politikai szerepvállalásnak, én nem találok semmi kivetni valót abban, ha a több pártrendszer létrejöttkor az egykori MSZMP tagok jelentős része semmilyen párthoz nem csatlakozott, mások viszont jobboldali pártok soraiba léptek és ma is ott politizálnak.”²⁶

Magyar Bálint: „-... sokkal jobban vonzottak a társadalmi kérdések, mint például az egyenlőtlenségek, a szegénység problémája, a családi háttérből fakadó különbségek. az egyetemi évek alatt diáktársaimmal, egyetemi vagy egyetemen kívüli oktatókkal szerveztünk külön szemináriumokat így egy sajátos kettős oktatásban részesültünk. Ezeket részben az egyetem területén részben magán lakásokon, később pedig már a demokratikus ellenzék szervezésében tartottuk meg. (Társadalmi különbségek, gyermekek túlterheltsége, hallgatói

²³ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 44. old.

²⁴ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 57. old.

²⁵ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 59. old.

²⁶ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 76. old.

sérelmek, határon túli magyarság ügye, a hazai demokratikus viszonyok kialakítására, irányuló kezdeményezésekben. A diktatúra elleni törvénytelenység tiltakozásában.)²⁷

Demszky Gábor: „Miért vált az ön számára annyira elfogadhatatlanná az előző rendszer, hogy lassanként az ellenzéki mozgalom kulcs figurájává vált? Gyűlöltem a hazugságokat, azt, hogy lényegében mindenről hazudtak, aminek nekem fontos volt. A történelem és a társadalom működése érdekelt, és mindenhol tabukba és a párt állam torzításaiba ütköztem. Kikhez csatlakozott? Szociológusok, kirúgott kutatók, velük hoztuk létre tanárok, Hétfői Szabad Egyetemet. Szegényeket támogató alapot. AB független kiadót.”²⁸

Sokan vannak, akik nem tudják megbocsátani, hogy a rendszert váltó SZDSZ az ösellenességgel szövetkezett. Sem politikailag sem emberileg nem volt könnyű a 94-es koalíciókötés. De ma is úgy gondolom, hogy a dolgok másként alakulás kárára vált volna az országnak. Az SZDSZ –re szükség volt a privatizáció befejezése és a megszorító intézkedésekkel is járó liberális gazdaságpolitika érvényesítése érdekében. Ez alapozta meg az ország gazdasági fellendülését a 90-es évek második felében. Ugyanakkor, amikor a gazdaság beindult, és az MSZP-vel Horn Gyulával sűrűsödtek az összeütközések akkor már bátran ki is léphettünk volna. Ha ezt meg tesszük, akkor talán nem a Fidesz az MSZP alternatívája és váltó párta.

Mit akar elérni, milyen értékeket képvisel majd az Európai unióban?

- A SZDSZ-nek több feladata is van Európában. Nemcsak beruházásokért, támogatásokért, költségvetési fejezetekért kell harcolnunk, hanem a liberális elvek érvényesüléséért is. Például azért, hogy Európa új alkotmánya semleges legyen a világnézeti kérdésekben. A másik fontos kérdés Európa új alkotmányával függ össze. Minden tagállamban népszavazáson kellene meg erősíteni közös alkotmányunkat. Nem állíthatjuk szembe liberális alapértékeinket a politikai óvatosság szempontjaival.”²⁹

Fodor Gábor: „- Ön azért jött át az SZDSZ be a Fideszből? A politikai nézett különbségek miatt, sőt nem is igazán nézetkülönbségek voltak ezek, hanem a Fidesz egész szemlélet módja megváltozott. Én ugyan azokat a liberális nézeteket vallom ma is, ami a pártot jellemezte 90-91-ben. A Fidesz időközben kilépett a szabadelvű pártok nemzetközi szervezeteiből és ma is a jobboldali néppártokkal van szövetségben.

²⁷ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003.70. old.

²⁸ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 83. old.

²⁹ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 89. old.

Az Eötvös kollégiummal volt valamilyen kapcsolatuk?

Az Eötvös egy más típusú szellemi műhely volt. A Bibó Kollégium egyértelműen társadalomorientált közegként működött, 85-től kifejezetten ellenzéki beütéssel. A Bibó nevet sem vettük fel hivatalosan csak 89-ben.

-... mindig elkötelezett voltam az emberi jogokat követően és legyen az bárminemű kisebbség, igyekeztem kiállni az érdekükbe.

-... azt, hogy embertársaink felé szeretettel és megértéssel kell fordulni és főleg azt, hogy ki kell állni a nehéz helyzetben lévők, a szenvedők, a kisebbségben lévők és az elnyomásban élők mellett.

-... amikor kibontakozóban volt a roma ügy, én kiálltam mellettük. Én voltam az első, aki miniszterként az akkori holocaust kiállítás megnyitóján a magyar kormány és a saját magam nevében bocsánatot kértem a zsidóságtól. Tettem ezt azért, mert még senki nem követte meg a túlélőket a holocaust óta.”³⁰

Kövér László: „-Sohasem merült fel önökben, hogy a két liberális párt fuzionáljon, hiszen akkoriban még igen szoros volt az együttműködésük? Ezt csak az SZDSZ-es vezetők fejében fordult meg, de hivatalosan sohasem vetették fel ezt a lehetőséget.

A fideszesek szocializációja is alapvetően eltért az SZDSZ vezetőitől, ők a fővárosi elitet képviselték, mi pedig zömében első generációs vidéki értelmiségiek voltunk.”³¹

³⁰ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 96. old.

³¹ Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003. 102-103. old.

9. Felhasznált irodalom

Agócs Sándor – Medvigy Endre (szerk.): A magyarság esélyei a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve-Lakitelek, 1987. Szeptember 27. Antológia Kiadó Lakitelek, 2002 .

A rendszerváltás programja-SZDSZ, 1989.

Bayer József: A politikai gondolkodás története. Budapest: Osiris Kiadó, 2005.

Bozóki András: Tiszta lappal (A FIDESZ a magyar politikában 1988-1991), Budapest, FIDESZ, 1992.

Gyurcsány Ferenc: Útközben. Budapest: Napvilág kiadó, 2005.

Hada Renáta – Pitrik Zsuzsa: 3:1 a szólásszabadság javára. Csonka könyv a politikusokról. Budapest: Alexandra Kiadó, 2003.

Kis János: Az összetorlódott idő - Második nekirugaszkodás, 2013. május 5. (kézirat)

Manent, Pierre: A liberális gondolat története. Pécs: Tanulmány Kiadó, 1994.

Orbán Viktor: 20 év. Beszédok, írások, interjúk 1986-2006. Budapest: Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006.

Ormos Mária: Politikai eszmék, politikai gyakorlatok. Budapest: Napvilág Kiadó, 2009.

Rendszerváltó Archívum II. évfolyam I. szám 2006. február, Lakitelek, Antológia kiadó, 2006.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest: Osiris Kiadó, 1999.

Teller Gyula: Hatalomgyakorlás az MSZP-SZDSZ koalíció idején. Budapest: Kairosz kiadó, 1999.

Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon, 1896-1986. Budapest: Atlantisz Kiadó, 1989.

Internetes hivatkozások:

[http://mno.hu/hirtvarchivum/megroppantottak_a_szocializmus_gerincet -
interju_orban_viktorral-1874](http://mno.hu/hirtvarchivum/megroppantottak_a_szocializmus_gerincet_-_interju_orban_viktorral-1874) (Utolsó letöltés: 2015.01.07.)

Miklósi Zoltán: Az új magyar liberalizmus kilátásai.

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-uj-magyar-liberalizmus-kilatasai> (Utolsó letöltés: 2015.01.07.)

Rádai Eszter: „Tartalmi szempontból igenis forradalom” Interjú Romsics Ignáccal

<http://epa.oszk.hu/01300/01326/00048/03radai.htm> (Utolsó letöltés: 2015.01.07.)